

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ЄС У БЛИЗЬКІЙ ПЕРСПЕКТИВІ (2017–2018 рр.)

Леся Дорош, Ольга Івасечко

Національний університет “Львівська політехніка”

(стаття надійшла до редколегії – 23.02.2017 р., прийнята до друку – 20.03. 2017 р.)

© Дорош Л., Івасечко О., 2017

Розглянуто новітні внутрішні та зовнішні загрози ЄС у близькій перспективі (2017–2018 рр.), що зумовлені глобальними, регіональними та локальними тенденціями світового розвитку та зміною політичних, економічних та безпекових пріоритетів ЄС у контексті підписання Римської декларації 2017 р. До загроз та викликів ЄС на близьку перспективу зараховано: гібридні наслідки агресії Російської Федерації в Україні, міграційну кризу в Європі, серію терористичних актів у європейських містах, непередбачувану політику новообраного президента США Д. Трампа щодо європейської системи безпеки, посилення позицій крайніх лівих та правих політичних сил у європейських державах, “Брекзит” та його наслідки, зокрема, загрозу “ефекту доміно” в інших державах-членах Співтовариства.

Ключові слова: *новітні загрози ЄС, міграція, тероризм, Римська декларація 2017 р., “Брекзит”, агресія.*

PECULIARITIES OF FUNCTIONING AND CHALLENGES OF THE EU DEVELOPMENT IN THE SHORT TERM PERSPECTIVE (2017–2018)

Lesya Dorosh, Olha Ivasechko

The authors consider the newest internal and external threats to the EU in the nearest future (2017-2018) which are determined by global, regional and local trends of world development and changes of political, economic and security priorities of the EU within the context of signing the Rome Declaration in 2017. It is asserted that the economic risks and strengthening of Euroscepticism are considered as traditional for the functioning of the EU. However, migration problems, the issues of hybrid impacts and other challenges which were not topical a few years ago should be added to the classic interpretations of threats facing functioning of the EU in the short and medium term. So, this is systematically considered as key challenges to the EU in 2017–2018, taking into account the interconditionality and interdependence of economic, security (hybridity of current conflicts and terrorism), institutional, social and other internal and external problems of the Community. Thus, one of the main internal problems of the EU is the institutional crisis (problem of “Brexit” and its consequences, in particular the threat of “domino effect” in other Member States of the Community, creation of common future vision of the EU development, strengthening the position of the ultra left-wing and right-wing political forces in the European countries). Economic challenges, which are partially determined by external factors, are considered to be major problems as well. Key external threats are defined as follows: aggravation of security threats in the context of recent hybrid regional conflicts (Russian aggression in Ukraine), migration crisis, unpredictable policy on European security system of the newly elected US President D. Trump, acts of terrorism in European cities as a means of destabilization of the internal situation in the EU member states. The authors analyse the Rome Declaration 2017 implementing of which can become the strategic foundation for formation of an adequate response to urgent internal and external challenges of the EU development.

Keywords: *the newest threats to the EU, migration, terrorism, the Rome Declaration 2017, “Brexit”, aggression.*

У світлі подій у другому десятилітті XXI ст., зокрема, після агресії Російської Федерації щодо України у 2014 р., внутрішньополітична ситуація в Європейському Союзі (ЄС) та загалом на євроатлантичному просторі зазнала істотного загострення й

існує чимало прогнозів щодо її подальшого погіршення. Глобальні, регіональні та локальні тенденції світового розвитку у різний спосіб позначаються на функціонуванні Європейського Співтовариства. Віддавна вважалось, що ЄС повинен

виступати в ролі гаранта стабільності на європейському континенті, однак сьогодні ця інтеграційна структура перебуває під тиском низки системних ризиків, що дестабілюють інтеграційні процеси всередині Об'єднання і заважають його поступальному розвитку.

Ризики у сфері економіки та посилення євроскептицизму вважаються традиційними для функціонування ЄС. Однак до класичних трактувань загроз для функціонування ЄС у близькій та середній перспективі додаються міграційні проблеми, питання гібридних впливів та інші виклики, які не були актуальними ще кілька років тому. Отож вважаємо за доцільне системно проаналізувати ключові актуальні виклики та загрози для ЄС на 2017–2018 рр., а саме розглянути взаємообумовленість та взаємозалежність економічних, безпекових (гібридність сучасних конфліктів та тероризм), інституційних, соціальних та інших внутрішніх та зовнішніх проблем, що можуть позначитись на майбутньому ЄС.

Метою цієї статті є комплексний аналіз загроз, які постають сьогодні та у близькій перспективі перед Європейським Союзом, а також пошук можливих способів їх попередження та мінімізації.

Дослідження загроз ЄС було завжди актуальним для науковців, публіцистів та аналітиків, а також й вітчизняних. Зокрема, цій проблематиці присвятили свої дослідження такі українські учені та аналітики, як Б. Везель, О. Вонсович, Р. Кермач, А. Солодько [1, 2, 3, 6, 11]. Цінна інформація про загрози ЄС репрезентована також в аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України у 2016 р. [5]. З-поміж періодичних видань по цій тематиці актуальна інформація міститься в журналі “Світ у 2017”, у аналітичних матеріалах, що публікуються на інтернет-сайтах “Українська правда”, “Deutsche Welle” та ін. [1, 7, 8, 9, 10]. Особливу увагу зарубіжні дослідники звертали на проблеми виходу Британії з ЄС. З-поміж них слід виділити аналітичні розвідки Дж. Піта, Е. Гоган [4, с. 30; 8, с. 23]. Можливі способи позитивного вирішення назрілих загроз ЄС зафіксовані в Римській декларації від 25.03.2017 р. [9].

Враховуючи чималу кількість джерел (зокрема, аналітичних) з питань новітніх “гібридних” загроз для Європейського Співтовариства, все ж слід звернути увагу, що сьогодні немає комплексного системного дослідження загроз ЄС на близьку перспективу, у якому б чітко визначались ключові з них. Тому актуальним є дослідження загроз ЄС у 2017–2018 рр., що дає можливість у майбутньому попередити, а, отже, мінімізувати негативний ефект для розвитку Об'єднання.

Систематизуючи ключові загрози та виклики функціонуванню ЄС слід виокремити їх внутрішню та зовнішню природу, водночас не забуваючи про

їхню взаємообумовленість. Так, до переважно внутрішніх проблем ЄС треба зарахувати інституційну кризу (проблема “Брекзиту” та вироблення майбутнього бачення розвитку ЄС) та економічні виклики, які частково зумовлені зовнішніми чинниками. До ключових зовнішніх загроз треба зарахувати посилення безпекових викликів у світлі новітніх гібридних конфліктів у регіоні, міграційну кризу, прихід до влади Д. Трампа у США, тероризм як спосіб дестабілізації внутрішньої ситуації у країнах-членах ЄС.

Отож традиційні економічні виклики у межах внутрішнього розвитку Європейського Співтовариства на 2017–2018 рр. залишаються актуальними, проте не такими критичними, порівняно із новітніми безпековими та соціальними викликами. За підсумками 2015 р. аналітики фіксують певне покращення економічної ситуації та мінімально позитивну динаміку основних макроекономічних індикаторів у більшості держав-членів ЄС. Водночас залишається невирішеною низка системних економічних проблем, зумовлених неподоланністю наслідків світової економічної кризи, повільними темпами економічного зростання у посткризовий період, наявністю значних бюджетних дефіцитів і боргових зобов'язань в окремих країнах, високим рівнем безробіття тощо [5].

Уже традиційною впродовж останніх кількох років стала внутрішня інституційна криза ЄС та фактор виходу Великобританії з ЄС (Брекзит). На наш погляд, Європейський Союз переживає критичний період своєї історії і впродовж 2017–2018 рр. цей виклик значною мірою позначатиметься на майбутньому інтеграційного утворення. Очевидно, що “Брекзит” став шоком для Європейського Союзу і Заходу загалом, наслідки якого передбачити надзвичайно складно: якщо одні експерти вважають, що він стане початком кінця ЄС, то другі вбачають у ньому важливий крок для єднання: Європа вимушена буде консолідуватися задля того, аби зберегти єдність. Отже, очевидно, що вихід Британії з ЄС матиме як традиційні наслідки, так і ті, які сьогодні передбачити досить важко.

Незважаючи на те, що “Брекзит” прийнято розглядати як негативну подію, проте будь-яка криза – це шанс для розвитку ЄС. Британці завжди були в ньому “п'ятим колесом”: вони вимагали для себе особливого ставлення, особливих правил і навіть законів. Те, що ЄС тепер позбувається цього погано інтегрованого учасника, дасть змогу, навпаки, консолідувати континентальну Європу. До прикладу, ЄС зможе переглянути колишні угоди, укладені з урахуванням “особливої позиції” Великобританії, зробивши їх вигіднішими для континентальних держав Європи. Очевидно також, що вихід Великобританії з ЄС і подальша консолідація інших членів Союзу, призведе до призупинення прийому

нових членів, що, однак, може стати поганою новиною для України.

Проблематика “Брекзиту” зокрема та євроскептичні настрої загалом відображено й у поширенні інших відцентрових тенденцій у розвитку ЄС. Йдеться про бажання послабити центробіжні тенденції всередині ЄС, тобто призупинити/припинити перетворення ЄС на “наддержаву” з централізованим управлінням, а натомість – ввести в дію своєрідний “ЄС-light”, де країни-члени отримали б назад значну частку своїх державних прерогатив, які вони делегували Брюселю при вступі. За це виступають Нідерланди та Італія, Бельгія та країни Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина). У світлі таких тенденцій європейці особливо здивовані “євроентузіазмом”, який проявляють жителі країн поза межами ЄС, які хотіли б до нього вступити. Йдеться про Сербію, Молдову та Україну, де, за даними статистичних опитувань, ідею вступу до ЄС все ще підтримує більшість населення.

Отож до актуальних внутрішніх викликів у 2017–2018 рр. слід зарахувати проблему запуску так званого ефекту доміно та посилення тенденцій до виходу зі складу Союзу інших держав. Уже сьогодні існує загроза, що “Брекзит” може спровокувати ланцюгову реакцію, оскільки об’єднання без Британії стає менш привабливим для ліберальних, багатих північних держав, таких як Данія і Нідерланди, в яких усе частіше можна почути вимоги до проведення схожого референдуму. У такому разі ймовірно, що ЄС буде вдаватися до заходів, покликаних “покарати” Британію для того, щоб показати іншим державам, що їх чекає у разі виходу. Вихід з ЄС має сенс, якщо державі гарантоване більш заможне і вигідне життя. Однак, якщо ж британський приклад демонструватиме протилежне, то кількість охочих відокремитися різко зменшиться [12].

Окрім згаданих складнощів у економічній та інституційній сфері, загальною внутрішньою загрозою функціонування ЄС є відома та часта нездатність його держав-членів вести скоординовану спільну внутрішню та зовнішню політику (яскравим прикладом останнього є розкол реакцій на гібридну політику Росії).

Розглядаючи ключові зовнішні виклики, треба зазначити, що на пріоритетних позиціях для очільників ЄС та держав-членів є гібридна війна Російської Федерації щодо України й анексія українських територій. У цьому разі дослідники прогнозують, що у близькій перспективі держави Об’єднання оберуть такі варіанти розвитку взаємодії у контексті цієї безпекової проблеми:

– загроза Російської Федерації змусить більшість держав-членів ЄС продовжувати збільшувати

вати фінансування оборони після тривалих років скорочення видатків;

– у ЄС посилюватимуться варіанти урізноманітнення джерел енергопостачання, з метою позбавитись залежності від російського газу та загалом зменшити економічну залежність від Росії;

– санкції Співтовариства проти Російської Федерації продовжуватимуться, незважаючи на те, що вони негативно відбиваються не лише на Росії, але й на хиткій економіці західноєвропейських держав.

Аналітики стверджують, що для Європейського Союзу такий стан стосунків з Російською Федерацією не став несподіванкою, а розуміння того, що В. Путін веде у Європі свою гру у стилі “поділяй та володарюй”, стало невідворотним [10, с. 26].

Чинність запроваджених ЄС санкцій щодо Росії триватиме до літа 2017 р. з високою ймовірністю їхньої пролонгації. Такі країни, як Угорщина, Італія та Австрія, що сподіваються на поновлення економічної співпраці з Росією, прагнуть скасування цих обмежувальних заходів. Однак загострення військових дій на Донбасі на початку 2017 р. свідчить, що, радше, РФ та сепаратистські сили на Сході України й надалі не виконуватимуть Мінські домовленості. Відтак, виваженість та дотримання зобов’язань з боку ЄС щодо агресії в Україні та політика щодо Росії загалом стане одним з тестів на міцність для єдності Європи [1].

Ще однією актуальною зовнішньою загрозою, яка не втратить свого значення у 2017–2018 рр., є безперервний наплив мігрантів до Європи через проблеми в Північній Африці та на Близькому Сході. Упродовж 2015 р., внаслідок війни в Сирії, притулку в ЄС попросило 1,3 млн мігрантів, що суттєво перевищує показники попередніх періодів. Європейська міграційна криза, яка розпочалась у 2015 р., трактується сьогодні як “гуманітарна катастрофа”, породжена масовим потоком мігрантів з країн Африки та Близького Сходу, які покинули свої домівки з надією на мирне життя і порівняне процвітання в державах ЄС.

Варто зазначити, що нові масові хвилі міграції є дестабілізуючим фактором у межах спільної внутрішньої політики ЄС та політики міграції у декількох аспектах. Цілком очевидно, що багато держав-членів ЄС не були готові до масштабної міграційної кризи і, як наслідок, відчували негативні впливи цього процесу у таких важливих системах соціального реагування на надзвичайні ситуації, як житло, освіта та охорона здоров’я. Внаслідок неконтрольованого потоку біженців держави змушені спрямовувати фінансові та програмні пріоритети соціальної інтеграції на тимчасове утримання мігрантів з можливим скороченням соціальних гарантій для громадян європейського резидентства

через нестачу коштів у бюджеті країни. Додаткові витрати на задоволення соціальних потреб біженців, як цього вимагали в Німеччині і Австрії, можуть викликати значний “політичний люфт” або навіть жорстку реакцію, як це сталося між місцевими політиками в м. Кельн. Водночас міграційні потоки сприяють стрімкому зростанню діяльності громадянського суспільства Європи, яке надає життєво важливого значення задоволенню базових потреб біженців, таких як одяг чи надання першої медичної допомоги і, відтак, відкриває нові горизонти для забезпечення європейського добробуту [4, с. 30].

Міграційна криза попри свої зовнішньополітичні передумови значно впливає на внутрішнє функціонування ЄС. Так, вона вперше поставила під сумнів єдність європейських країн та дієвість Шенгенських угод – одного з наріжних каменів європейської інтеграції, що забезпечує свободу пересування в межах ЄС, особливо для тих країн, які стали частиною транзитного маршруту потоку шукачів притулку з Близького Сходу. Окрім цього, спостерігається відсутність єдності у питанні про права іммігрантів претендувати на соціальні виплати в державах ЄС.

Уже сьогодні на теренах ЄС існує практика відновлення контролю на внутрішніх кордонах через небезпеку міграційної кризи. Відповідне право закріплене у ст. 23 Шенгенського Кодексу (*Schengen Borders Code*). До прикладу, Німеччина відновила контроль на сухопутному кордоні з Австрією на період від 11 лютого до 11 травня 2017 р.; Австрія – зі Словенією та Угорщиною; Данія перевірятиме морські порти з поромним сполученням в Німеччину та межі дансько-німецьких земель. Франція, своєю чергою, через постійну терористичну загрозу відновила контроль на всіх внутрішніх кордонах на період з 27 лютого до 15 липня 2017 р. [13].

Отож помітне збільшення кількості мігрантів у країнах ЄС створює додаткові ризики безпеки цих держав, накладає значне фінансове навантаження на їхні соціальні бюджети, призводить до радикалізації суспільства та зростання екстремістських, антиєвропейських настроїв, підвищує популярність партій євроскептиків. Це актуалізує також питання консолідації зусиль органів ЄС і держав-членів щодо зміцнення зовнішніх кордонів Співтовариства [5].

У контексті міграційної кризи європейські праворадикальні політичні сили наголошують на необхідності впровадження рішучих заходів, спрямованих на обмеження міграційних потоків. Небувале зростання міграції вже сьогодні змушує низку держав ЄС виділяти значні кошти для оперативного реагування та облаштування спеціальних пунктів прийому біженців і забезпечення необхідною гуманітарною допомогою (харчування та медичне обслуговування). Ідея створення мережі центрів для

прийому біженців вперше згадана в Європейській міграційній стратегії (*European Agenda of Migration*) 13 травня 2015 р. Основними завданнями таких центрів є реєстрація, ідентифікація та збір відбитків пальців шукачів притулку. Однак від початку в ЄС не було єдиної узгодженої позиції щодо призначення цих центрів – тоді як одні трактували їх як місце очікування для мігрантів, що прибувають у прикордонні країни ЄС, інші зазначили важливість центрів для проведення процедури реадмісії та утримання мігрантів, які порушили правила перетину кордону. Європейська Рада розглядає центри як місця роботи *Europol*, *Frontex*, *European Asylum Support Office* і *Eurojust*. Основне завдання цих підрозділів полягає в оперативному втручанні та врегулюванні ситуації у випадку загострення чи непропорційного тиску на зовнішні кордони ЄС [11].

Збереження динаміки напливу біженців та подальша ескалація міграційної кризи у найближчій перспективі може стати причиною ще більшого зростання економічних видатків через необхідність фінансування соціальної політики ЄС, яке проводиться з бюджетів країн-членів ЄС і, як наслідок – тягар міграційної кризи лягає на громадян-платників податків, які проживають у межах Європейського Союзу. Що більше, збільшення кількості біженців може спричинити додатковий тиск на ринок праці у європейських країнах та ще більшою мірою посилити проблему безробіття в Європі. Однозначно, такий хід подій буде аж ніяк не на користь громадян ЄС і це, своєю чергою, стає причиною загострення міжетнічних протистоянь та погіршення ставлення до іноземних мігрантів [6].

Поряд з міграційною кризою ключовим дестабілізуючим зовнішнім чинником для ЄС залишається тероризм. Потенційною небезпекою для держав-членів ЄС, зокрема, таких провідних як Франція та Німеччина, міграційна політика яких є вкрай недосконалою та переповненою подвійних стандартів, є значна кількість серед їхнього населення мігрантів-мусульман, які можуть стати інструментом для реалізації планів екстремістів у Європі.

Теракти в Парижі у листопаді 2015 р., у Брюсселі – у березні 2016 р., у Стамбулі – у червні 2016 р., у Ніцці – у липні 2016 р. висвітили масштаби загрози поширення тероризму, зокрема через діяльність розгалужених ісламістських мереж у країнах Заходу, сформованих за попередні десятиліття. Вони продемонстрували, що терористичні атаки на незахищені місця масового скупчення людей та інфраструктурні об’єкти перетворюються на постійний фактор європейської дійсності і впливають на прийняття рішень усередині ЄС.

Значна частина зарубіжних експертів пояснюють це неефективністю політики безпеки ЄС, що зумовлена низкою чинників. З-поміж ключових

можна виділити такі: висока самооцінка спецслужб окремих країн-членів ЄС здатності своїми силами забезпечувати національну безпеку; надто високий рівень демократії та лібералізму у державах; непрофесіоналізм та неспроможність спецслужб окремих держав та спецслужб Європейського Союзу загалом протистояти терористичній діяльності на теренах Європи; неврахування причин та наслідків попередніх терактів у європейських містах та відсутність стратегічного співробітництва із спецслужбами інших держав Європи у контексті боротьби із тероризмом тощо. Вищезазначені чинники вказують на те, що офіційний Брюссель став “легкою здобиччю” для терористів і загибелі мирних жителів. Для реальної боротьби із тероризмом на внутрішньому рівні потрібна активізація національного безпекового потенціалу, а також перегляд політики ЄС щодо боротьби з тероризмом [3]. Одним із ключових у цьому напрямі кроків є створення нового Європейського центру з протидії тероризму (ЕСТС), який працюватиме на базі Європолу – установи, що займається питаннями правопорядку в ЄС [7]. Окрім цього, для протидії терористам Міністри оборони і закордонних справ держав ЄС у 2016 р. погодили план оборони і безпеки ЄС. Проте у ЄС наголошують – не йдеться про створення європейської армії, яка могла б стати альтернативою НАТО, який залишається єдиним захисником Європи.

Ключовим викликом для ЄС у близькій перспективі є новий формат відносин США та Російської Федерації. Відтак, чиновники в сфері оборони НАТО та ЄС застерігають новообраного президента США Д. Трампа від покращення відносин з президентом Російської Федерації В. Путіним. Йдеться про те, що ЄС закликає США залишатись форпостом європейської безпеки, насамперед у контексті захисту від гібридних викликів Росії. Отож подальший розвиток європейської системи безпеки та розстановка сил на міжнародній арені залежить від позиції Д. Трампа.

Для вирішення назрілих проблем та як внутрішніх, так і зовнішніх загроз, а також з метою їх можливого попередження лідери європейських країн у березні 2017 р. (напередодні виходу Британії з Об'єднання) ухвалили Римську декларацію, в якій виокремили ключові напрями роботи на наступне десятиліття. Серед них – розвиток економіки, безпека та лідерство на глобальній арені. В декларації, яку підписали лідери 27-ми країн (без Великої Британії), очільники Європарламенту, Єврокомісії і Європейської ради, містяться чотири основних пункти, на які буде звертатись увага у найближчі роки, та які є відповідями на актуальні виклики у близькій перспективі:

– безпечна та надійна Європа. У Декларації визначаються пріоритети безпеки всіх громадян,

головно у боротьбі з тероризмом і організованою злочинністю; вільного пересування у межах захищених зовнішніх кордонів. Наголошується на необхідності вироблення та здійснення ефективної, відповідальної та стійкої міграційної політики з одночасною повагою до міжнародних норм та правил;

– процвітаюча і стійка Європа. Йдеться про розвиток об'єднання, у якому гарантовані економічне зростання, конкуренція та інновації, ефективно діє спільний ринок, забезпечуються умови для інвестицій та зростання робочих місць, пріоритетом визначаються технологічні перетворення, структурні реформи, а особливо наголошується на безпеці та доступності енергії, чистому та безпечному навколишньому середовищі;

– соціальна Європа. У Союзі пріоритетними визначені економічний та соціальний прогрес з урахуванням різноманітності національних систем і ключової ролі соціальних партнерів, профспілок, забезпечення рівності між жінками та чоловіками, а також прав і рівних можливостей для всіх, зокрема у сфері освіти. У такому об'єднанні країни спільно боротимуться з безробіттям, дискримінацією, соціальною ізоляцією і бідністю; співпрацюватимуть для збереження культурної спадщини і заохочуватимуть культурне розмаїття;

– сильна Європа на світовій арені. У декларації проголошено, що визначальним є подальший розвиток наявних партнерських зв'язків Союзу та формування нових; зміцнення загальної безпеки і оборони, зокрема у співпраці і взаємодоповнюваності з НАТО та ООН; наголошується на глобальній ролі ЄС, а особливо на цінностях та захисті прав людей, заохочується вільна і справедлива торгівля, позитивна глобальна кліматична політика [9].

Отже, можемо висновувати про те, що низка внутрішніх та зовнішніх загроз, які постали перед Європейським Союзом сьогодні (серед них агресія Російської Федерації, міграційна криза в Європі, серія терористичних актів у європейських містах, непередбачувана політика Д. Трампа щодо європейської системи безпеки, посилення позиції лівих та правих політичних сил у європейських державах, “Брекзіт” та його наслідки, зокрема загроза “ефекту доміно” в інших державах-членах Співтовариства) змусила лідерів європейських країн бути більш консолідованими щодо спільного бачення майбутнього Європейського співтовариства, а відтак взяти на себе зобов'язання щодо перспективних напрямів розвитку ЄС. Римська декларація 2017 р., підписана на урочистостях щодо 60-ліття Римських угод 1957 р., може стати документом, імплементація якого не тільки стане стратегічною основою для формування адекватної відповіді на нагальні внутрішні виклики розвитку ЄС, а й посилить позиції

Об'єднання на міжнародній арені, консолідує держави Європи у боротьбі із зовнішніми загрозами. Тому перспективними слід вважати дослідження внутрішніх та зовнішніх чинників, які консолідуватимуть позиції політичних еліт та громадську думку у державах-членах ЄС щодо майбутнього цієї інтеграційної структури.

1. Везель Б. Саміт ЄС – найважливіші теми зустрічі на Мальті [Електронний ресурс] / Б. Везель, В. Сааков // Deutsche Welle. – 2017. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/%D>. 2. Вонсович О. С. Президентські вибори у США: наслідки для міжнародної та європейської безпеки [Електронний ресурс] / О. С. Вонсович. – 2016. – Режим доступу: <http://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/837/845>. 3. Вонсович О. С. Терористичні акти в Брюсселі як прояв недосконалості системи європейської безпеки / О. С. Вонсович // Гілея: Політичні науки. – 2016. – Вип. 108. – С. 286–289. 4. Гоган Е. Море лиха / Емма Гоган // Світ у 2017. – 2017. – С. 30. 5. Європейська безпека під тиском гібридних загроз [Електронний ресурс] // Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році”. – К. : НІСД, 2016. – 688 с. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslanya_new-cc2e3.pdf; 6. Кермач Р. Проблема біженців в ЄС: довгострокові наслідки нового виклику [Електронний ресурс] / Руслан Кермач // Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва. – 2015. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/problema-bizhentsiv-v-es-dovgostrokovi-naslidki-novogo-vikliku>; 7. Кніпп К. Потенційні ісламісти-терористи – справжній виклик для правової держави [Електронний ресурс] / К. Кніпп, В. Сааков // Deutsche Welle. – 2016. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/>; 8. Піт Дж. Барометр Brexit / Джон Піт // Світ у 2017 році. – 2017. – С.23; 9. Римська декларація ЄС: чотири пріоритети розвитку Євросоюзу [Електронний ресурс] // Європейська правда. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/03/25/7063585/>; 10. Світ у цифрах: Країни // The Economist. Світ у 2015 році. – С. 26. 11. Солод'ко А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики [Електронний ресурс] / А. Солод'ко, А. Фітисова // Аналітичний центр CEDOS. – 2016. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>; 12. G20: Brexit посилює глобальні економічні ризики [Електронний ресурс] // 112.ua. – 2016. – Режим доступу: <http://ua.112.ua/svit/g20-brex-it-posyliuie-hlobalni-ekonomichni-ryzuku-327162.htm>; 13. Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders pursuant to Article 25 et seq. of the Schengen Borders Code [Електронний ресурс] // European Commission. – 2017. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control/docs/ms_notifications_-_reintroduction_of_border_control_en.pdf.

Режим доступу: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control/docs/ms_notifications_-_reintroduction_of_border_control_en.pdf.

1. Vezel` B. Samit YeS – najvazhly`vishi temy` zustrichi na Mal`ti [Elektronny`j resurs] / B. Vezel`, V. Saakov // Deutsche Welle. – 2017. – Rezhym`m dostupu: <http://www.dw.com/uk/%D>. 2. Vonsovy`ch O. S. Prezy`dents`ki vy`bory` u SSHa: naslidky` dlya mizhnarodnoyi ta yevropejs`koyi bezpeky` [Elektronny`j resurs] / O. S. Vonsovy`ch. – 2016. – Rezhym`m dostupu: <http://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/837/845>. 3. Vonsovy`ch O. S. Terory`sty`chni akty` v Bryusseli yak proyav nedoskonalosti sy`stemy` yevropejs`koyi bezpeky` / O. S. Vonsovy`ch // Gileya: Polity`chni nauky`. – 2016. – Vy`p. 108. – S. 286–289. 4. Gogan E. More ly`xa / Emma Gogan // Svit u 2017. – 2017. – S. 30. 5. Yevropejs`ka bezpeka pid ty`skom gibry`dny`x zagroz [Elektronny`j resurs] // Anality`chna dopovid` do Shhorichnogo Poslannya Prezy`denta Ukrayiny` do Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` “Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanov`shhe Ukrayiny` v 2016 roci”. – K. : NISD, 2016. – 688 s. – Rezhym`m dostupu: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslanya_new-cc2e3.pdf. 6. Kermach R. Problema bizhenciv v YeS: dovogostrokovi naslidky` novogo vy`kly`ku [Elektronny`j resurs] / Ruslan Kermach // Fond “Demokraty`chni inicyaty`vy” imeni Il`ka Kucheriva. – 2015. – Rezhym`m dostupu: <http://dif.org.ua/article/problema-bizhentsiv-v-es-dovogostrokovi-naslidki-novogo-vikliku>. 7. Knipp K. Potencijni islamisty`-terory`sty` – spravzhnij vy`kly`k dlya pravovoyi derzhavy` [Elektronny`j resurs] / K. Knipp, V. Saakov // Deutsche Welle. – 2016. – Rezhym`m dostupu: <http://www.dw.com/uk/>; 8. Pit Dzh. Barometr Brexit / Dzhon Pit // Svit u 2017 roci. – 2017. – S. 23. 9. Ry`ms`ka deklaraciya YeS: choty`ry` priory`tety` rozvy`tku Yevrosoyuzu [Elektronny`j resurs] // Yevropejs`ka pravda. – Rezhym`m dostupu: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/03/25/7063585/>. 10. Svit u cy`frax: Krayiny` // The Economist. Svit u 2015 roci. – С. 26; 11. Solod`ko A. Migracijna kry`za v YeS: staty`sty`ka ta analiz polity`ky` [Elektronny`j resurs] / A. Solod`ko, A. Fitisova // Anality`chny`j centr CEDOS. – 2016. – Rezhym`m dostupu: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>. 12. G20: Brexit posy`lyuye global`ni ekonomichni ry`zy`ky` [Elektronny`j resurs] // 112.ua. – 2016. – Rezhym`m dostupu: <http://ua.112.ua/svit/g20-brex-it-posyliuie-hlobalni-ekonomichni-ryzuku-327162.htm>. 13. Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders pursuant to Article 25 et seq. of the Schengen Borders Code [Elektronny`j resurs] // European Commission. – 2017. – Rezhym`m dostupu: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control/docs/ms_notifications_-_reintroduction_of_border_control_en.pdf.